

Hakykaty çeper beýan etmeli

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Söhbetdeşlik, Sözler

написано kitapcy | 24 января, 2025

Hakykaty çeper beýan etmeli HAKYKATY ÇEPER BEÝAN ETMELI

Wagtyň hiç zada nebsi agyrmaýar, ol hemme zady ýerbe-ýer goýýar. Ömri gysga eserleri wagt diýen närse syryp-süpürip alyp gidýär. Şonuň üçin biz – ýazyjylar uzakly gün «İller eserime nähili baha bererkä?!» diýip oýa batyp oturman, hakykaty çeper beýan etmeli.

– Siz öň Hai Nan welaýatynyň Edebiýat we sungat federasiýasynyň ýolbaşçysy, Ýazyjylar birleşiginiň başlygy, «Tian Ýa» žurnalynyň baş redaktory bolup işlediňiz. Emma «Ma Çiao obasynyň sözlüğü» romanınyz çap edilenden soň, hemme zady terk edip, ýalňyz ýaşamagy saýlap aldyňyz. Dogrusy, biz sizden beýle zatlara garaşmandyk. Siziň çete çekilmegiňize näme sebäp boldy?

– Men häzirem Edebiýat we sungat federasiýasynyň agzasy, ol ýerden aramy üzemok. Ýylyň deň ýaryny Hai Nanda ýaşap, federasiýanyň işlerini edýän. Adamlaryň arasynda dolanyp barmaýanam bolsam, olardan bütinleý gaça duramok. Federasiýa bilen ylalaşyp, hazırlıkçe asudalygy, ýalňyzlygy saýlap aldym, sebäbi ruhy dünýäm erkinligi küýseýär. Gündelik ýedi sagatlyk agyr iş, günüň dowamında edilmeli beýleki iş-aladalar döredijiligimdäki etsem-goýsamlaryma asla wagt galdyranok. Onsoňam men birnäçe ýyllap jogapkärli wezipelerde işledim. Bu meni juda ýadatdy hem tapdan düşürdi. Şonuň üçin indi jan saglygym hakynda-da alada etmek gerek. Saglygym dikeltmek hemem ine-gana döretmek maksady bilen çete çekildim. Garaz, terkidünýä ýasaýşymyň «Ma Çiao obasynyň sözlüğü» romanymyň çykmagy bilen hiç hili baglansygy ýok.

– Okyjylar siziň gündelik oba durmuşyňz bilen gyzyklanýar. Olara bu hakynda gürrüň beräýseňiz. Onsoňam ýer-ýurt edindiňizmi? Günde nämeler bilen meşgullanýarsyňz? Asla siz

bärde ýaşamak bilen özüňizi bagtly duýýaňyzmy?

– Özume çaklaňja jaý salyndym. Gapymda towuk saklaýan, dürli nahallary oturtdym, bakja önumlerini ekdim. Golaý-goltumda dükan ýok. Hemme zat özüňden önmese, bärde ýasaýyış kynrak. Tebigat bilen durmuşyym, zähmet bilen döredijiligimi sazlaşdyryp ýasaýan. Şular ýaly ýasaýşy ömür arzuw edipdim.

– Şäherde ýazmak bilen obada ýazmagyň näme tapawudy bar? Adamlardan çete cykyp ýaşamak döredijiliğinize nähili täsir etdi?

– Men çete çekiliп ýaşasamam, adamlardan aramy üzemok. Häzirem gazet-žurnallarda makalalarym, hekaýalarym çap edilip dur. Onsoň meniň nädip adamlardan çetleşdigim bolýa?!

Ýeri bolýa, indi ýaňky sowalyňza anyk jogap bereýin. Edil häzir obada ýasaýan. Bu ýeri daglyk; haýwanat, ösümlik dünýäsine hem juda baý. Gözel tebigaty bar. Haýwanlaryňam özboluşly dünýäsi bar, janawarlar bir gün tersleseler, ertesi gün hiç zat bolmadık ýaly tırkeşip ýörler. Güller şu gün pyntyklap durandyr, ertesi gün görseň, gunçalap gül açýar. Bu ýerdäki durmuşym şäherdäki ýasaýşym bilen deňeşdireniňde, many-mazmuna baý. Öýumi süpürip, kılım kakyp ýadasamam, şäherdäki ýaly ruhy taýdan ýadamok.

Maglumat üpjünçiliği, sanly ulgamyň mümkünçilikleri şäheriňkiçe ýok, jemgyyetçilik gatnaşyklarymyz ýygy däl, öýüňe setanda-seýranda biri geläýmese, gapyňdan gümür-ýamyr edip, çay içeli diýip geljek ýok. Yöne şu asudalyk maňa gymmatly wagtymy ýerlikli sarp edip, güýç-gaýratymy dogry ulanmaga ýardam berýär. Bu ýasaýşymdan men müň mertebe razy. Bu durmuşym döredijiligime-de oňyn täsir etdi. Köп wagtymy döredijilige sarp edip bilyän. Iň esasy hem, şu durmuşymy söýyän. Men çagalykdan şular ýaly ýerde ýaşap, döredijilik etmegiň hyýalyndadym. Ahyry arzuwym wysal boldy.

– Halypa, bu ýerden Miluo derýasy akyp geçýär. Nusgawy edebiýatymyzyň görnükli wekili Çü Yuän şahyrlygynyň agramly bölegini şu derýanyň kenarynda goşgy düzüp, aýdyma hiňlenip

geçirer eken. Size-de bu ýerde Çü Yüän şahyryň ruhy dünýäsinden ylham almak başardýarmy?

– Bu ýer Miluo derýasynyň Jiaňlu derýasyna guýýan ýeri. Bäriniň tebigaty maňa köp zady öwretdi. Ýone şu hakykaty bellemek isleýän: bir adam Lu Şünüň (házırkı zaman hytaý edebiýatynyň düýbüni tutuwy, ýazyjy) dogduk obasyna gündelik barany bilen, Lu Şün bolup bilmez. Aýtjak bolýan zadym, men bu ýerde ömrümiň ahyryna çenli ýaşasamam, Çü Yüäniň yzyna eýerip bilerin öýdemok.

– Biz zamana görä aýak basyp, gün-günden döwrebaplaşmak isleýärис. Döwrebap geýinýärис, ýasaýarys. Hemmämiz döwürden yza galmaidan ätiýaç edýärис. Dünýäde bolup geçýän wakalary, täzelikleri tizden-tiz biljek bolýarys. Ýone siz, döwrebap ýaşamakdan gaça durýarsyňyz. Şäherlerden alysda ýasaýarsyňyz. Siz döwürden yza galmaidan gorkaňzokmy?

– Telefonym, telewizorym, kompýuterim, internedim bar. Onsoň nädip men döwürden yza galýamyşym?! Ýone bu ýeriniň bir kemçiliği bar, olam gazet-žurnallar giç getirilýär. Şonuň üçin gazet okajak wagtymy ýerli adamlaryň arasynda bolup, olaryň durmuşyny öwrenmäge çalyşýan.

– «Kinaýa» atly täze kitabyňyz okyjylaryň arasynda uly gyzyklanma döretdi. Eşidişime görä, çaphana «Kinaýa» eseriňizi 80 müň nusgada çap edipdir. Bu eseriňiz näme hakynda? Özüňiz bu kitabyňza nähili baha berýäňiz?

– Men bu kitaby hökman ýazaýmalydym. Belki, başga biri üçin ähmiýetsizem bolup biler, emma meniň üçin bu juda möhüm eserdi. Ýone men birbada bu eserimiň köp nusgada neşir edilmegine garşı boldum. Bu eserimiň okyjyny özüne çekjegine o diýen ynamym bolmansoň, çaphananyň ony az nusgada çap etmegini isläpdim.

Ol romana meňzemänem duranok, emma ol roman däl-de, esse ýa-da ýörite okyjylar köpcüligine niýetlenen bir neşir önümi.

Dogrusy, bu eserde ylmy-nazary pikirler öňe sürülmeyär. Ol

hälki bir durmuşdan alan ýonekeý sapaklarymyň beýany. Mysal üçin, onda adamyň ýüz keşbine ýa-da gepleýsine görä baha bermek, ýa bolmasa nähili geýinmeli, nähili iýmitlenmeli, nädip medeniýetli ýaşamaly, gymmatly wagtyň nädip ýerlikli peýdalananmaly... diýen ýaly sowallaryň jogaby gözlenýär.

«Ma Çiao obasynyň sözlügi» diýen kitabymy bir oba bagışlap ýazan bolsam, «Kinaýa» eserimi özüme hem durmuşym bilen baglanyşykly wakalara bagışlap ýazdym. Onuň durmuşda adamlara ýolgörkeziji eser bolup bilmegi-de mümkün.

– Siz «Kinaýa» eseriňizi ýazanyňyzda edebiýat tankytçylarynyň aýdaýjak tankydy pikirlerini göz öňünde tutduňyzmy?!

– Ýazyjynyň tankytçylara ýaranjak bolmagy dogry däl. Bu ýazyjy üçin utanç. Aslynda, her bir işiň medeniýeti, ahlak taraplary bolýar; söwdagär harydyny aldap satmaly däl, aşpez bal ýaly nahar bişirmeli. Ýazyjynyň ahlagy bolsa kämil çeber eser döretmäge gönükmeli. Ol ýasaýýs-durmuş hakyndaky pikirlerini, duýgularyny, başdangeçirmelerini çeber hakykata öwrüp, kagyza geçirmeli.

Edil özüm döredijiliği sagdyn tankyt edip bilyän adam bardyr diýip biljek däl. Adalata daýanyp, pikirini aýdyp bilyän tankytçy bolaýanda hem, oňa ýaranjaňlyk etmek, döredijiliğiň ahlagyny bozup, ýazyjylygyňa ikilik etdiň bolýar.

Köpcüligiň pikiri diýilýän düşünjäniň ömri gysga bolýar. Kän wagt geçmänkä, jemgyyetiň şu günüki pikirdir garaýyşlarynyň ornumy täze garaýşlar, düşunjeler eýeleýär. Şunlukda, köpcüligiň düýnki «aňynda» höküm süren pikirinden bu gün namnyşan ýok.

Ine, alyp göreliň, 1980-nji ýyllarda birnäçe eser abraýly baýraklara mynasyp boldy. Ol eserler ençeme ýyllap halkyň dilinden düşmedi, ýone şu gün olary kim ýatlaýar?! Men hazır şol baýrak alan ýazyjy-şahyrlary aýtsam, ýek-tük kişiniň ýadyna düşer. Wagtyň hiç zada nebsi agyrmaýar, ol hemme zady ýerbe-ýer goýýar. Ömri gysga eserleri wagt diýen närse syryp-süpürip alyp gidýär. Şonuň üçin biz – ýazyjylar uzakly gün «İller eserime nähili baha bererkä?!» diýip oýa batyp oturman,

hakykaty çeper beýan etmeli.

– Bu wagt çalt işläp, kän eser döredýänler köpeldi. Bir ýylда iküç eser ýazýanlar bar. «Ma Çiao obasynyň sözlügi» romanyňzy 1996-njy ýylда tamamlapdyňz, «Kinaýa» eseriňiz bolsa alty ýyldan soň okyjylara gowuşdy. Döredijilik tejribäňizden çen tutanymyzda, siz kän işläp, çalt ýazýan bolmaly. Näme üçin alty ýyllap hiç zat ýazmadyňz?

– Sebäbi men bir telbe, başga sebäbi ýok.

– Siz täzelikde «Fransiýanyň sungat gerçegi» medalyna eýe bolduňyz. Fransiýada çap edilen «Dagdaky ses» atly hekaýalar toplumyňz bu ýurduň okyjylary tarapyndan «2000-nji ýylyň fransuz edebiýatyndaky iň gowy 10 kitabyň biri» diýlip yylan edildi. Siz nädip fransuz okyjylarynyň söygüsini gazanyp bildiňiz?!

– Bä-ä, men näme diýsemkäm, baýrak almagym fransiýaly okyjylaryň eserimi gowy görýändiklerini aňladýar diýýäňizmi?! Eger şeýle bolsa men ýürekden begenerdim. Öwünmek üçin däl-de, fransuz dilinde çykan eserlerim hakyndaky aýdanlaryňza şulary goşaýyn. Alty kitabym fransuz diline terjime edildi. Olar Fransiýanyň kitap dükanlarynda satyldy, ýöne ol baýrak alan eseriň, hakykatdanam, baýraga mynasypdygyny görkezýär diýip biljek däl.

Bir ajaýyp eser okyjynyň kalbyny gozgaman biler. Munuň tersine, okyjynyň gowşak eseri halamagy-da mümkün, hatda Nobel baýragyna mynasyp bolmagy-da mümkün.

Hytaýda gowy ýazyjylar az däl. Ýone häzir hytaý dili batly depginde dünýä ýaýraýar we öwrenilýär diýerden ir. Hytaýsynaslar we hytaý ýazyjy-şahyrlarynyň eserlerini okaýan daşary ýurtly adamlar az. Okyjylar köp bolaýanda-da, hytaý edebiýatyna düşünmek aňsat däl. Ýone ýokarky aýdanlarym ilkinji çözülmeli meseleler däl. İlki bilen, hytaý ýazyjy-şahyrlaryna döredijiligini daşary ýurt dillerine terjime etmek däl-de, ajaýyp eserleri döretmek derwaýys. Gowy eser döredip bilsek, onda olary daşary ýurt dillerine terjime etmesegem,

dünýäde çepeř döredijiliğiň hili boýunça ilkinji onluguň içine düşüp bilmesegem zyýany ýok. Hytaýyň 1 milliard 300 million ilaty bar. Bu uly sanymyzyň üstüne daşary ýurtdaky hytaýlylaram goşsak, tutuş adamzat jemgyyetinde aýratyn bir dünýä diýsegem boljak. Bu biziň ösüp kämilleşmegimiz üçin ýeterlik san ahyry.

– Siz öň edebiýatyň aslyny, kökünü tapmaly diýýärdiňiz, bu pikiriňize jogap tapdyňyzmy? «Edebi kök» diýen pikire nähili düşünmeli?

– Dünýä edebiýatyny köp okaýan. Olaryň köpüsini terjime-de etdim. Umuman, Günbatar medeniýeti, sungaty bilen içgin gyzyklanýan. Emma Gündogary doly öwrenmän, Günbatary nädip gowy biljek. Napoleonyň muzeýine baranymda, ol ýerdäki fransuz muzeý işgäri Napoleonyň Hytaýyň bilim ulgamyny öwrenip, Fransiýada ornaşdyrandygyny aýtdy. Isaýy dini ilki Orta Gündogarda döräp, soňra Ýewropa ýaýrady ahyry. Matematikanyň dörän ýeri Hindistan bilen Arabystan, ýöne soňra Günbatar bu ylmy has-da özleşdirip, ykdysady taýdan kuwwatlandy. Ýewropanyň kuwwatly ykdysady-syýasy gurluşy diňe Günbataryň ýerli halklary

na mahsus däp-dessury, ylym-bilimi esasynda emele geldi diýip, hiç kim aýdyp bilmez. Günbataryň köp zadynyň, hatda kanunlarynyňam Gündogardan alnandygyny aýtmak isleýän. Şol sebäpli Gündogar bilen Günbatar medeniýetiniň arasynda uly gapma-garşylygyň bardygy bolup biljek zat däl.

1980-nji ýyllarda edebiýatyň kökünü gözlemek pikirini öňe sürdürüm. Hytaýyň medeni gymmatlyklaryny mazaly seljerip, aýyl-saýyl etmeli. Islendik zadyň asly, köki bar ahyry. Şonuň üçin bu meselä akyl ýetirmek örän wajyp. Ol umumadamzat meselesidir. Geljekde medeni, ykdysady, syýasy, ynsanperwer ulgamlaryň gurluşynyň taryhy kökünü tapmak meselesi möhüm ähmiýete eýe bolar diýip pikir edýän.

– «Raýatlaň adyndan ýazýan» diýýärsiňiz. Biz «intellectual ýazýar» diýip eşidipdik, ýöne «raýatlaň adyndan ýazýan»

diýyäne gabat gelemzok. Intellektual ýa-da raýatlaň adyndan ýazmagyň arasyndaky tapawudy aýdaýsaňyz?!

– Bir gezek ýanyma gelen habarçy jemgyýetiň meselelerini gyzyklanyp öwrenýänligim üçin menden: «Eserleriňizi intellektual ýazýaňyzmy?» diýip sorady. Menem «intellektual ýazýaňyzmy» diýeniňizden, «raýatlaň adyndan ýazýaňyzmy» diýip sorasaňyz gowy bolar diýdim. Sebäbi jemgyýetçilik meseleleri bilen gyzyklanmak – diňe intellektual adamlara degişli diýlen anyk kesgitleme ýok. Her bir raýat jemgyýetiň bir bölegi. Onsoňam jemgyýetiň meselelerini islendik adamýň öwrenmäge haky bar.

Ýazmak, döredijilik manysynda aýdylanda, olar biri-birinden tapawutly many aňladýandyr diýip biljek däl. Dogrymy aýtsam, özümem intellektual ýazmak bilen raýatlaň adyndan ýazmagyň tapawudyny bilemok. Şonuň üçin bu düşunjeler hakynda şu aýdanlarymdan başga zat aýdyp biljek däl.

– Milan Kunderanyň «Durmuşyň çydap bolmajak ýeňilligi» atly terjime eden romanyyz okyjylaryň arasynda häzirem uly meşhurlyga eýe, ýatda galan eserleriň biri. Siz ol eseri terjime edip, jemgyýetiň uly sarpa goýyan ýazyjysy bolduňyz. Milan Kunderanyň size ýetiren täsiri ulumy?

– Men köp ýazyjydan täsirlendim. Elbetde, olaryň arasynda Milan Kundera hem bar. Ýöne men Milan Kunderanyň käbir pikirleri bilen ylalaşyp biljek däl. Mysal üçin, men onuň «ýeňil» bilen «agyr» diýen sözlere bolan garaýşyny asla unamok: Ilki bilen, Milan Kunderanyň ol düşunjeler hakyndaky pikirleri hakykata gabat gelenok, şeýle hem bu ýazyjy ol sözlere takyk düşündirişem berenok.

Kitap okamak – nahar iýen ýaly bir zat. Iýen naharyň haýsy agzaňy, haýsy süňküni ösdürdi – muny aýtmak kyn ahyry. Bilip aýdanyňda hem ynanmazlar.

– Ynsan medeniýeti bilen beýleki jandar-lardan tapawutlanýar. Bir halkyň medeniýeti, ilki bilen, şol halkyň ylymly adamlary tarapyndan ilik-düwme öwrenilip, soňra halka öwredilmeli.

İslendik halkyň jemgyýetçilik medeniýetine, ylmyna garap, şol halka baha berip bolsa gerek.

– Meniň bilen pikirdeş adamlar kän ahyry. Belki, ýigrimi ýyla ýetmän, häzirki pikirler düýbünden üýtgär. Şeýlelikde, Hytaý bilen daşary ýurt medeniýetini deňeşdirip, arkaýynlykda köp zat öwrenip bolar. Bu zatlar medeniýetimiziň ösmegine getirer.

Ykdysadyýetimiz ösüp, ýasaýyş-durmuşymyz oňatlaşsa, ömür ýitmejek hasaplanýan pikir-düşünjeleriň ornuny täze garaýışlar eýelär. Elbetde, men muny teklip edemok, döwrebap pikir-düşünjeleriň döremegini ýasaýyş-durmuşymyz talap edýär, sebäbi durmuş biziň iň gowy mugallymymyz ahyry.

Hytaý dilinden terjime eden: Sähetmyrat BEGENJOW.

HAN ŞAOĞUN

Hytaýyň görnükli ýazyjysy, professor Han Şaogun 1953-nji ýylда Hytaýyň Hu Nan welaýatynda dünýä inýär. 1974-nji ýylда oba medeniýet öýünde zähmet ýoluna başlaýar. Ol hut şu ýerde hem döredijilik bilen meşgullanyp başlaýar.

1979-nyjy ýylда Hu Nan mugallymçylyk institutynda okaýarka «Aý» atly ilkinji hekaýasyny ýazýar. Okuwy tamamlap Hai Nan welaýatynyň Edebiýat we sungat federasiýasynyň ýolbaşçysy, Ýazyjylar birleşmesiniň başlygy, «Tian Ýa» žurnalyныň baş redaktory ýaly dürlü kärlerde zähmet çekýär.

«Gök asman», «Kaka», «Gyzlar», «Tukat şäher» ýaly hekaýalaryň we başga-da ençeme eserleriň awtory bolan Han Şaogun birnäçe döwlet we halkara baýraklaryna mynasyp bolýar. 1980-nji ýylда «Hytaýyň iň gowy hekaýasy» baýragyna, 2002-nji ýylда «Fransiýanyň sungat rysary» medalyna, 2007-nji ýylда «Hytaýyň görnükli ýazyjysy» diýen hormatly ada, «Lu Şün edebiýat» baýragyna, «Amerikanyň Newman hytaý edebiýat» baýragyna eýe bolýar.